

حمایت از آزادی مذهب اقلیت روهینگیا در پرتو رویه کمیته حقوق بشر و اسناد نظام بین الملل حقوق بشر

هادی نجاری

دانشجوی دکتری حقوق بین الملل، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران

علی پورقصاب امیری^۱

استادیار گروه حقوق بین الملل، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران

حسن سیلمانی

استادیار گروه حقوق بین الملل، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران

احمدرضا بهنیا فر

استادیار گروه الهیات و معارف اسلامی، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۲/۲۸

چکیده

سال‌هاست که خشونت‌های ارتكابی علیه اقلیت قومی مسلمانان روهینگیا در کشور میانمار، منجر به آوارگی هزاران نفر از آنان شده است و بسیاری از حقوق اولیه آنان نقض می‌شود. حق آزادی مذهب یکی از این حقوق است. آزادی مذهب از بنیادی‌ترین حقوق بشر است و حتی می‌توان گفت ایده کلی حقوق بشر در تاریخچه حمایت از اقلیت‌های دینی قرار دارد. این حق از ابتدای نهضت جهانی حقوق بشر مورد توجه بوده و در مهم‌ترین اسناد بین‌المللی بر آن تأکید شده است. آزادی مذهب، ابعاد مختلفی دارد؛ از آزادی اعتقاد به مذهب به منزله امری ذهنی تا آزادی ابراز و تجلی آن در زندگی شخصی و اجتماعی که امری عینی است. تجلی این آزادی ممکن است در بدو امر به صورت حق انجام مناسک مذهبی نمایان شود. حق پوشش و استفاده از نمادهای مذهبی، نشانه پیوند میان آزادی مذهب و آزادی بیان است. حق تشکیل اجتماعات، برای تحقق آزادی مذهبی نیز به کار می‌آید. ادای سوگند بر اساس مذهب نیز تجلی دیگری از این حق است. مقاله حاضر با روش تحلیلی - توصیفی این جلوه‌ها را در رویه کمیته حقوق بشر و اسناد بین‌المللی بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که نقض آزادی مذهب در روهینگیا شامل همه مؤلفه‌های آزادی مذهب می‌گردد.

واژگان کلیدی: آزادی مذهب، مسلمانان روهینگیا، کمیته حقوق بشر، اسناد بین‌المللی، حقوق بشر.

مقدمه

تعدد باورهای مذهبی و حضور پیروان ادیان گوناگون و متنوع در جوامع بشری و علاقه هر یک از این ادیان به رجحان و برتری دین و باور خود همواره جنگ‌های خونین، آزار و اذیت دگراندیشان و اقدامات تبعیض‌آمیز نسبت به پیروان سایر باورهای دینی یا غیردینی را همراه داشته است که وقوع جنگ‌های صلیبی در دوران کهن، نبردهای سی ساله خونین میان پروتستان‌ها و کاتولیک‌ها تا کشتارهای اخیر برمه میان مسلمانان و بوداییان و درگیری‌های خشونت‌بار مذهبی در خاورمیانه امروز نمونه‌های تأسفانگیز از آن است. شعله‌ور شدن آتش جنگ‌های مذهبی طی سال‌های اخیر، ظهور گروه‌های مذهبی تندرو و متنازع با پیروان سایر ادیان و باورهای مذهبی و انجام اقدامات تبعیض‌آمیز نسبت به پیروان ادیان مختلف در بسیاری از جوامع، نشانگر آن است که رویکردها و عملکردهای موجود نتوانسته است آن چنان که شایسته است آزادی مذهب و عقیده را ترویج دهد و باور به ضرورت وجود مسامحه مذهبی را در جهان وسعت بخشد. یکی از مهم‌ترین این درگیری‌ها بین مسلمانان روهینگیا و نیروهای طرفدار دولت میانمار بوده است که هزاران کشته و آواره را به دنبال داشته است.

اقلیت قومی روهینگیا، مسلمانانی هستند که ریشه‌های اجدادی و پیوندهای فرهنگی آن‌ها در ایالت آراکان (راخین) کشور میانمار (برمه) و در امتداد مرزهای میانمار و بنگلادش قرار دارد. منابع معتبری وجود دارد که مسلمانان روهینگیا پیش از استقلال کشور میانمار از استعمار بریتانیا، در سال ۱۹۴۸ میلادی و حتی پیش از دوره استعمار در ایالت راخین ساکن بوده‌اند. در واقع، ایالت راخین در کشور میانمار منزلگاه اجدادی مسلمانان روهینگیا بوده است. لکن، بوداییان ملی‌گرای افراطی شدیداً این دیدگاه را رد می‌کنند و مردم روهینگیا را مهاجران غیرقانونی می‌دانند که در طول حکومت بریتانیا بر برمه یا پس از استقلال برمه و پاکستان، به ترتیب در سال ۱۹۴۸ و ۱۹۴۷، از بنگال شرقی به راخین مهاجرت کرده‌اند. تاریخ مدون و قوانین رسمی دولت برمه مؤید این دیدگاه است، دیدگاهی که مدعی است مردم روهینگیا جایی در تاریخ میانمار ندارند و مردم روهینگیا را از فهرست ۱۳۵ گروه قومی میانمار که در قانون اساسی و قانون تابعیت توسط دولت به رسمیت شناخته شده‌اند، خط می‌زند (Roustae & Arashpour, 2015: 46).

کل جمعیت مسلمانان روهینگیا در ایالت راخین تقریباً بیش از یک میلیون نفر است که اکثرشان در سه بخش شهری ایالت راخین شمالی زندگی می‌کنند و فاقد تابعیت هستند. از زمان خشونت‌های سال ۲۰۱۲، بیش از یک‌صد و چهل هزار نفر در سطح ایالت راخین در اردوگاه‌ها آواره شده‌اند که اکثرشان از مسلمانان روهینگیا هستند. سازمان ملل متحد تقریباً سی و شش هزار نفر از مسلمانان روهینگیا و سایر جوامع مسلمان ایالت راخین را واقعاً آسیب‌پذیر و نیازمند کمک‌های انسان دوستانه‌ی فوری می‌داند.

مسلمانان میانمار چندین دهه است که در معرض انواع خشونت‌ها و تبعیض‌ها از جمله محرومیت از حقوق بنیادین بشر، آزار و شکنجه، تبعید و انتقال اجباری قرار دارند. این خشونت‌ها از سوی نیروهای امنیتی کشور و بوداییان افراطی که از حمایت دولت برخوردارند اعمال می‌شود و سکوت دولت میانمار و اقداماتی نظیر تصویب قانون

تابعیت ۱۹۸۲ و انکار تابعیت مسلمانان به تشدید خشونت‌ها علیه آنان منجر شده است (Roustae & Arashpour, 2015: 1088).

راجسومر لاله^۱ گزارشگر ویژه سازمان ملل، در ژانویه سال ۲۰۰۰ گزارش نمود: «عواملی که منجر به خروج گسترده مسلمانان روهینگیا از برمه شده عبارت‌اند از: ۱- نداشتن تابعیت و عدم بهره‌مندی گسترده از حقوق ملی؛ ۲- محدودیت‌های اعمال شده در خصوص انتقال و مسافرت توسط مقامات دولت برمه؛ ۳- کار اجباری و بیگاری کردن برای ارتش؛ ۴- قطع اجباری غذا، اخاذی و اخذ مستبدانه مالیات؛ ۵- مصادره زمین یا جابجایی محل زندگی و ۶- ایجاد محدودیت عمدی در توزیع غذا در کنار گرانی قیمت‌ها. این عوامل در کنار خشونت‌های سازمان یافته حقوق بشری و عدم توسعه یافتگی اجباری، منجر به مهاجرت گسترده مسلمانان روهینگیا شده است (Roustae & Arashpour, 2015: 47). مسئله مهم در این پژوهش، بررسی حمایت از آزادی مذهب اقلیت روهینگیا در پرتو رویه کمیته حقوق بشر و اسناد نظام بین‌الملل حقوق بشر است؛ بنابراین، ابتدا مفهوم حق آزادی مذهب مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس با بهره‌گیری از آراء کمیته حقوق بشر و اسناد بین‌المللی به بررسی ابعاد مختلف این حق و وضعیت آن در روهینگیا پرداخته می‌شود.

رویکرد نظری

یکی از مهم‌ترین حقوق شناسایی شده و حمایت شده در حقوق بشر بین‌المللی حقوق مذهبی است. این حقوق را می‌توان مجموعه‌ای از حقوق و آزادی‌ها دانست که بنا بر عقیده و باور مذهبی به هر فرد انسانی تعلق می‌گیرند. در این حقوق، درستی یا نادرستی عقیده مدنظر نیست، بلکه مهم این است که این حقوق برای هر فرد انسانی مورد احترام قرار گیرند. مهم‌ترین حق مذهبی، حق آزادی مذهب و عقیده یا باور است. آزادی مذهب عبارت است از آزادی یک فرد یا گروه برای ابراز کردن، عمل، رعایت و پرستش دین و باورهای خود در خلوت یا در سطح اجتماع. همچنین این آزادی شامل قدرت تغییر دین خود یا اختیار داشتن در پیروی نکردن هیچ آیینی نیز هست. آزادی مذهب توسط بسیاری از دولت‌ها و افراد به عنوان یکی از حقوق بشر بنیادی شناخته می‌شود. بسیاری از محققین، هند را به عنوان بهترین نمونه کنونی آزادی ادیان معرفی می‌کنند. آزادی انجام اعمال دینی، ترویج و سخنرانی همه مذاهب از حقوق اساسی نوشته شده در قانون اساسی هند است (Nejdani Manesh and Firoozi, 2017: 160). آزادی مذهب یکی از اولین حقوق بشری است که به رسمیت شناخته شده و حتی می‌توان گفت ایده کلی حقوق بشر در تاریخچه حمایت از اقلیت‌های مذهب قرار دارد (Ibid., P. 161).

فرایند به رسمیت شناختن حق آزادی دین و تعریف دقیق‌تر آن را می‌توان در اعلامیه فرانسوی حقوق بشر و شهروند به سال ۱۷۸۹ میلادی و اولین اصلاحیه قانون اساسی آمریکا به سال ۱۷۹۱ میلادی مشاهده کرد؛ اما در عرصه بین‌المللی، ایده حقوق بشر و از جمله حق آزادی دین به دنبال جنگ جهانی دوم ظاهر شد. در واقع، تلاش جهانی برای تدوین حق آزادی دین و عقیده با فعالیت کمیسیون حقوق بشر آغاز شد و نتیجه آن ماده ۱۸ اعلامیه جهانی حقوق

¹. RajsoomerLallah.

بشر بود که بر اهمیت این حق تأکید می‌کرد. بعد از آن، مجمع عمومی سازمان ملل متحد، میثاق حقوق مدنی و سیاسی را در سال ۱۹۹۹ میلادی به تصویب رساند و با پذیرش حق آزادی دین و عقیده در ماده ۱۸ این میثاق، رعایت این حق را الزامی کرد. با ادامه کار مجمع عمومی سازمان ملل، اعلامیه محو تمام اشکال ناپردباری و تبعیضی مبتنی بر دین یا عقیده در سال ۱۹۸۱ میلادی پذیرفته شد و جنبه‌های مختلف حق آزادی دین و عقیده مشخص‌تر شد. در ضمن، این حق در مهم‌ترین اسناد منطقه‌ای حقوق بشر همچون کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، منشور آفریقایی حقوق بشر و ملتها و منشور عربی حقوق بشر نیز درج شده است (Sudmandi and Sharifi Tarazkuhi, 2012: 77). در منابع خارجی و دیوان اروپایی حقوق بشر برای اصطلاح آزادی دینی از واژه «Freedom of Religion» استفاده شده است که این اصطلاح در منابع فارسی گاه آزادی دینی و گاه آزادی مذهبی ترجمه شده است. لذا به تبعیت از متون فارسی در این مقاله نیز دو اصطلاح آزادی دینی و آزادی مذهبی در یک معنا به کار رفته‌اند.

مؤلفه‌های حق آزادی مذهب

آزادی مذهب به عنوان یک حق بشری در نظام بین‌الملل حقوق بشر دارای مؤلفه‌ها و ابعاد مختلفی است که در بخشی از بحث ضمن بررسی این مؤلفه‌ها از منظر کمیته حقوق بشر، به بررسی جایگاه آن‌ها در اقلیت مسلمان روهینگیا خواهیم پرداخت.

ممنوعیت دفاع از نفرت مذهبی

نفرت مذهبی را باید مهم‌ترین دلیل درگیری‌ها و خشونت علیه مسلمانان روهینگیا برشمرد. برخی از بودایی‌های افراطی در میانمار سال‌هاست که با سخنان خود علیه مسلمانان، نفرت از آن‌ها را در جامعه گسترش می‌دهند. به طوری که گسترش نفرت مذهبی در این کشور به ارزش تبدیل شده است. پاپ نیز بر پایان نفرت مذهبی در این کشور (میانمار) تأکید کرده است. پاپ از مهم‌ترین تشکل بودایی در میانمار یعنی کمیته «سانگا» خواست تا برای از بین بردن ناشکیبایی و نفرت پراکنی علیه مسلمانان در این کشور کمک کند. او در جمع راهبان بودایی در معبدی در یانگون گفت: «اگر قرار است متحد شویم، همان‌طور که هدف ماست، باید همه تصورات غلط، سوء تفاهم‌ها، ناشکیبایی‌ها، تعصب‌ها و نفرت پراکنی‌ها را از میان برداریم. کمیته حقوق بشر در زمینه نفرت مذهبی آراء و نظریات مختلفی ارائه کرده است. اگرچه بند دوم ماده ۲۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی به تدوین وظیفه روشنی برای هر یک از دولت‌های عضو نسبت به اتخاذ قانون منع گفتار نفرت‌آمیز مذهبی پرداخته است، اما به تازگی فعالیت کمی در بخشی از کمیته دفاع از حقوق بشر مورد مذاقه قرار گرفته است که آیا دولت‌ها در واقع، پیروی هنجاری از این قواعد دارند؟ بند دوم ماده ۲۰ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مقرر می‌دارد: «هرگونه طرفداری از تنفر ملی یا نژادی یا مذهبی که باعث تحریک به تبعیض یا مخاصمه یا اعمال زور باشد به موجب قانون ممنوع است». در رویه‌های اخیر به نظر می‌رسد که کمیته به کشف این مفهوم حقوقی مبادرت نموده است. به ویژه در پیش‌نویس تفسیر کلی درباره آزادی بیان (Draft General Comment No. 34. Human Rights Comm. 100thSess, UN.)

(Doc. CCPR. C.GC/34/CRP.5, (Nov. 25, 2010) که در سال ۲۰۱۱ به تصویب رسید، به نظر می‌رسد این کمیته مصمم به تأیید مفهوم ممنوعیت نفرت مذهبی است تا فعالانه‌تر و به طور مؤثر به مقابله با نطق آتشین بپردازد. به ویژه زمانی که این نوع گفتار در بردارنده توهین به مقدسات یا توهین به مذاهب باشد که به عنوان یک قاعده باید توسط دولت‌ها مورد توجه قرار گرفته باشد.

در قضیه «مالکوم راس»^۱ به طرفیت کانادا^۱ که در مورد نگرانی یک معلم در ترویج احساسات ضد یهودی بود (با نوشتن کتاب مسیحیان واقعی)، کمیته استدلال نمود که حق معلم می‌تواند بر اساس رعایت حقوق و حیثیت دیگران محدود شود. کمیته در مورد رابطه ماده ۱۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی با بند دوم ماده ۲۰، استدلال می‌نماید که محدودیت موجود در این مواد به منظور کاهش احساسات خصمانه پیروان برخی از مذاهب بوده است. در این رابطه دو مسئله برای کمیته مهم بود. اول، اظهارات نویسنده صرفاً به منظور بدنام کردن یهودیت نبوده است، اما در واقع، «آنان را مسیحیان واقعی نامیده است که به نوبه خود توهینی به یهودیان است. به ویژه اشاره کتاب به ایمان و اصل و نسب یهودی در تحقیر و تضعیف آزادی، دموکراسی و باورها و ارزش‌های مسیحی» (یک عنصر تحریک عینی) محسوب می‌شده است. دوم، کمیته در مورد واکنش یا واکنش‌های بالقوه افراد به خواندن این تألیفات توجه دارد، در نتیجه این موجب تهدید حقوق مردم است؛ در این مورد خاص، کمیته حقوق بشر، وجود یک «محیط آموزشی مسموم» را تأیید نمود (Rahae, 2010: 302).

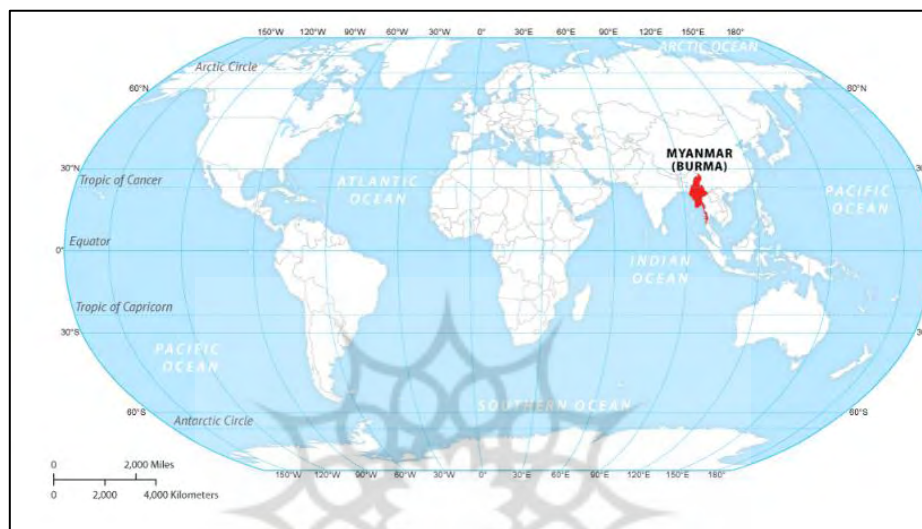
محیط مورد مطالعه

میانمار کشوری است در آسیای شرقی. بزرگ‌ترین شهر این کشور رانگون است ولی پایتخت آن شهر نایپیداو است. جمعیت میانمار بیش از ۶۰ میلیون نفر، زبان رسمی این کشور برمه‌ای و واحد پول آن کیات است. در حالی که برمه یکی از مستعمرات بریتانیا بود، امضای موافقتنامه‌ای توسط ژنرال آنگ سان باعث شد که این کشور نهایتاً به استقلال برسد. کشور برمه به هفت ایالت و هفت ناحیه تقسیم شده است. ناحیه‌ها مناطقی هستند که بیشتر ساکنان‌شان را مردم قوم بامار (قوم اکثریت در برمه) تشکیل می‌دهند. ایالت‌ها در میانمار به طور معمول ناحیه‌هایی هستند که منطقه سکونت یک قوم مشخص اقلیت را شامل می‌شوند. آمارهای جدول زیر مربوط به تاریخ ۳۱ دسامبر ۲۰۰۱ است (Nejandi Manesh and Firoozi, 2018).

میانمار از شمال شرقی با چین، از شرق با لائوس، از جنوب شرقی با تایلند، از غرب با بنگلادش و از شمال غربی با هند مرز مشترک دارد و از جنوب غربی با خلیج بنگال و از جنوب با دریای آندامان محدود می‌شود. یک سوم مرز خارجی میانمار را مرز آبی تشکیل می‌دهد. میانمار با مساحت ۶۷۶۵۸۰ کیلومتر مربع دومین کشور بزرگ آسیای جنوب شرقی است. این کشور ۱۹۰۰ کیلومتر مرز آبی دارد. سه رشته کوه اصلی در میانمار وجود دارد که هر سه از شمال (همیالیا) به جنوب کشیده شده‌اند. در شمال، کوهستان هنگ‌دوآن مرز میانمار و چین را تشکیل می‌دهد. قله هکاکابو رازی، واقع در استان کاپچین با ارتفاع ۵۸۸۱ متر بلندترین نقطه میانمار است. چندین رشته کوه در میانمار

¹. Malcolm Rass V. Canada.

وجود دارد که کاملاً در داخل خاک این کشور قرار گرفته‌اند، از آن جمله: راخینه یوما، تپه‌های شان، و تپه‌های تناسریمو. این رشته‌کوه‌ها میانمار را به سه شبکه رودخانه‌ای تقسیم می‌کند به نام‌های ایراودی، سلوین، و رودهای سیتائونگ. رودخانه ایراودی که با ۲۱۷۰ کیلومتر طولانی‌ترین رود میانمار است به خلیج مارتابان می‌ریزد. اکثریت جمعیت میانمار در دره ایراودی سکونت دارد، دره‌ای که بین کوهستان راخینه یوما، و فلات شان واقع شده است (Mir Abbasi and Siqalani, 2019).

نقشه ۱: موقعیت منطقه میانمار

Source: <https://www.mapsofworld.com>

یانگون پایتخت سابق و بزرگ‌ترین شهر میانمار می‌باشد. این کشور یکی از کشورهای آسیای جنوب شرقی است، متأثر از چند دهه رکود، سو مدیریت و انزواء. برمه کشوری حاوی منابع غنی است، اما اقتصاد آن کم‌ترین توسعه و پیشرفت را در جهان داراست. تولید ناخالص ملی برمه ۵۳,۱۴ میلیارد دلار و متوسط رشد اقتصادی آن ۵,۵ درصد در سال است که پایین‌ترین رشد اقتصادی ناحیه مکنونگ است. در این میان، اتحادیه اروپا، سازمان ملل متحد و کانادا تحریم‌های اقتصادی سنگینی را علیه برمه تصویب کرده بودند. میانمار طبق آخرین آمار به دست آمده جمعیتی بالغ بر ۷۵ میلیون نفر برخوردار است. از این تعداد جمعیت تنها ۲۴ درصد در نواحی شهری زندگی می‌کنند. مراقبت از سلامت برمه یکی از بدترین کشورهای جهان است. سازمان سلامت جهان رتبه برمه را در جهان ۱۹۰ اعلام کرده است (Sedaghat et al., 2020).

در سال ۱۹۷۴ طی یک همه‌پرسی ملی، جمهوری سوسیالیستی برمه رسماً تحت طرح‌ریزی قانون اساسی جدید، حیات دوباره یافت. آنگ سان سوچی، دختر ژنرال سان، از رهبران جنبش استقلال طلبانه برمه، از سال ۱۹۸۸ فعالیت سیاسی خود را در آن کشور آغاز کرد. در آن سال، برمه دستخوش آشوب سیاسی بود که در سال ۱۹۸۹ به روی کار آمدن ارتش و بازداشت وی منجر شد. در انتخابات پارلمانی سال ۱۹۹۰، در حالیکه خانم آنگ سان سوچی همچنان در بازداشت بود، جنبش طرفدار دموکراسی به پیروزی چشم‌گیری در برمه دست یافت. وی به عنوان رهبر لیگ ملی برای دموکراسی برمه، در سال ۱۹۹۰ در انتخابات عمومی برمه پیروز شد ولی رهبران نظامی برمه این انتخابات را

باطل اعلام کردند. راهبان بودایی یکی از عوامل اصلی در تظاهرات سال ۲۰۰۷ علیه رهبران نظامی برمه بودند. پس از وقوع ناآرامی‌های پراکنده در اعتراض به افزایش قیمت سوخت بود که راهبان بودایی بزرگ‌ترین تظاهرات ضد دولتی پس از سال ۱۹۸۸ میلادی را ترتیب دادند که برای چند روز اوضاع را در رانگون، پایتخت و سایر مراکز جمعیتی ملتهب کرد (Nejandi Manesh and Firoozi, 2018).

نقشه ۲: تقسیمات سیاسی کشور میانمار

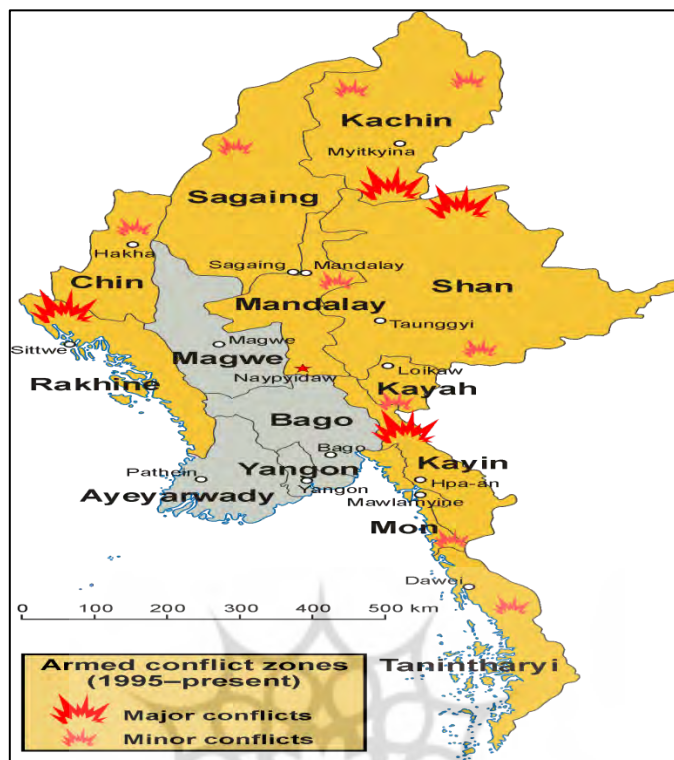
Source: <https://www.pinterest.com>

دولت عاقبت برای سرکوب ناآرامی‌ها وارد عمل شد. سازمان ملل از کشته شدن ۳۱ نفر در روند سرکوب ناآرامی‌ها خبر داد در حالی که به ادعای راهبان بودایی تعداد واقعی کشته‌شدگان در این عملیات به مراتب بیشتر بوده است. در پی انتخابات سال ۲۰۱۰، دولتی به ظاهر غیرنظامی اداره امور برمه را در دست گرفته و برخی اصلاحات سیاسی را به اجرا گذاشته که به عنوان مقدمه حرکت به سوی دموکراسی، با استقبال مخالفان داخلی و همچنین کشورهای غربی مواجه شده است. در پی انتخابات ۲۰۱۵ و پیروزی حزب لیگ ملی برای دموکراسی به رهبری خانم سو چی این حزب اکثریت را در مجلس در مقابل حزب همبستگی و توسعه که مورد حمایت نظامیان است بدست آورد. به دلیل مخالفت قانون اساسی برمه با ریاست جمهوری خانم سو چی به دلیل داشتن فرزندان که تابعیت انگلستان را دارند هتین چیاو همراه قدیمی او به عنوان رئیس‌جمهور برمه انتخاب شد. ۶۸ درصد از مردم میانمار از تبار برمه‌ای، ۹ درصد شان، ۷ درصد کارن، ۴ درصد راخین و بقیه از دیگر اقوام هستند. ۸۷٫۹ درصد از مردم میانمار بودایی، ۶٫۲ درصد مسیحی، ۴٫۳ درصد مسلمان و مابقی نیز پیروان سایر ادیان و باورها هستند (Mir Abbasi and Siqalani, 2019).

میانمار از نظر مساحت سی و نهمین کشور بزرگ جهان و از نظر جمعیت بیست و پنجمین کشور پرجمعیت جهان است. میانمار، با نام پیشین برمه، از مستعمره‌های بریتانیا بود که در سال ۱۹۴۸ به استقلال رسید. از زمان استقلال، این کشور شاهد درگیری‌های درازمدت میان اقوام پرشمار خود بوده و یکی از طولانی‌ترین جنگ‌های داخلی را به خود دیده است. برمه از ۱۹۶۲ تا ۲۰۱۱ تحت یک رژیم نظامی اداره می‌شد اما از پس از برگزاری انتخابات در سال ۲۰۱۲، این رژیم نظامی در سال ۲۰۱۱ رسماً پایان یافت و حکومتی نیمه نظامی جایگزین آن شد که این حکومت دست به یک رشته اصلاحات دموکراتیک زده است. میانمار کشوری است با منابع زیاد اما اقتصاد آن یکی از کم توسعه یافته‌ترین اقتصادها در جهان است. جنوب برمه در سال ۲۰۰۸ در پی توفانی سهمگین به شدت ویران شد. در این سال نیمی از جمعیت میانمار از توفان نرگس زیان دیدند و در این کشور دست کم ۷۸ هزار نفر در نتیجه توفان نرگس جان باخته و ۵۶ هزار نفر نیز ناپدید شدند. از قرن اول هجری اسلام در میانمار گسترش یافت. بازرگانان مسلمان از مسیرهای زمینی که از منطقه غربی میانمار و ایالت آراکان در این کشور می‌گذشت به مناطق غربی چین سفر می‌کردند. بسیاری از این افراد در منطقه ساحلی آراکان، اقامت گزیدند و نخستین مناطق تجمع مسلمانان را ایجاد کردند. سیاحان چینی در نوشته‌های خود از مناطق ایرانی‌نشین در مرزهای بین میانمار و یونن (ایالتی در جنوب غربی چین) در قرن سوم میلادی یاد کرده‌اند (Sedaghat et al., 2020).

تقریباً تا سال ۱۷۷۴ میلادی مسلمانان در آنجا مشکل نداشتند، در آن مقطع یک بودایی به نام بوداپایا در آن منطقه به قدرت می‌رسد و با مسلمانان بنای ناسازگاری می‌گذارد و اجرای قوانین اسلامی را ملغی می‌کند. از آن زمان به بعد اختلافات مسلمانان میانمار با دولت شروع می‌شود، حقوق مسلمانان نادیده گرفته می‌شود، تبعیض‌ها تشدید می‌شود و مسئله مسلمانان به تدریج به عنوان یک معضل مطرح و کشورهای منطقه متوجه این موضوع می‌شوند و حتی به سطح بین‌المللی نیز می‌رود و تا امروز نیز از موضوعات حقوق بشری در سطح بین‌الملل است. در این مدت تعدادی از مسلمانان گروه‌های چریکی تشکیل دادند و مبارزاتی هم داشتند و برخی برای اینکه از این وضعیت رها بشوند، به کشورهای هند و بنگلادش مهاجرت کردند و در آنجا زندگی می‌کنند. در سال ۱۹۸۲ قانون حقوق شهروندی به تصویب رسید که به واسطه این قانون از میان ۱۴۴ قومیت موجود در میانمار ۱۳۵ قومیت حق شهروندی دریافت کردند و ۹ دسته از اقوام اقلیت از حق شهروندی محروم شدند که بزرگترین این قومیت‌های، قوم روهینگیا است. دولت میانمار برای رفع اختلافات و مشکلات میان مسلمانان و بوداییان، سیاست کوچ اجباری کل ۶ میلیون مسلمان روهینگایی را از منطقه آراکان اتخاذ کرده است. البته آمار رسمی جمعیت روهینگیا ۶ میلیون نفر است اما طبق آمار غیررسمی جمعیت این قوم که صد در صد آن‌ها مسلمان هستند به ۸ میلیون نفر می‌رسد. به واسطه این سیاست اتخاذ شده از جانب دولت قریب به ۱۵۰ هزار نفر از مسلمانان آراکان به بنگلادش، ۵۰ هزار نفر به تایلند و ۴۰ هزار نفر به مالزی و تعداد قابل توجهی به دیگر کشورهای آسیایی مهاجرت کردند (Najandi Manesh and Firoozi, 2018).

نقشه ۳: موقعیت منطقه راکخین در شرق برمه

Source: <http://www.geocurrents.info>

روهینگیا مردمی مسلمان و هندوآریایی هستند که در ایالت راکخین در غرب میانمار زندگی می کنند. سازمان ملل متحد و همچنین اغلب رسانه های بین المللی و سازمان های حقوق بشری مردم روهینگیا را جزو ستم دیده ترین اقلیت ها در جهان توصیف می کنند. این مردم ۴ درصد کل جمعیت میانمار را تشکیل می دهند. مذهب مردم روهینگیا مسلمان سنی با عناصری از تصوف است. دولت فرصت های آموزشی را برای آنها بسیار محدود کرده و تحصیل در مدارس اسلامی محلی تنها گزینه آموزشی آنهاست. هم اکنون مساجد و مدارس بیشتر در روستاها هستند. به طور سنتی، مردان به جماعت عبادت می کنند و زنان در خانه. خشونت های قومی میان بوداییان که اکثریت جمعیت میانمار را تشکیل می دهند و اقلیت مسلمان روهینگیا تاکنون صدها کشته بر جای گذاشته و هزاران نفر خانه و کاشانه خود را از دست داده و آواره شده اند. بسیاری از آنان در کمپ های پناهندگان در نزدیکی مرز بنگلادش به سر می برند. بیش از ۱۴۰ هزار نفر از آنها به دنبال درگیری با قوم بودایی «راکخینه» در سال ۲۰۱۲ به مناطق دیگر آواره شده اند و تا سال ۲۰۱۷ بیش از ۶۰۰ هزار نفر از اقلیت مسلمانان روهینگیا به بنگلادش فرار کرده اند. در ۲۸ سپتامبر ۲۰۱۸ شیخ حسینا رئیس جمهور بنگلادش در هفتاد و سومین مجمع عمومی سازمان ملل متحد گفت ۱/۱ میلیون پناهنده روهینگایی در بنگلادش وجود دارند (Mir Abbasi and Siqalani, 2019).

بوداییان تندرو در میانمار با ادعای اینکه مسلمانان روهینگیا از خارج به این کشور مهاجرت کرده و از ساکنان قدیمی این سرزمین نیستند، همواره خواستار اخراج و بازگرداندن آنها به «کشورشان» بوده اند. پس از درگیری های قومی و مذهبی در کشور میانمار و کشتار مسلمانان روهینگایی در این کشور، بسیاری از این افراد به کشورهای دیگر

مهاجرت کردند. برخی از این مهاجران در کشورهای دیگر نیز سرنوشت خوبی نداشتند و به قتل رسیدند. بیشتر این مهاجران در دام قاچاقچیان انسان گرفتار شدند (Sedaghat et al., 2020).

تعهدات دولت‌ها

از منظر کمیته حقوق بشر دولت‌ها تعهداتی در زمینه نفرت مذهبی دارند و البته از تضمین‌هایی نیز برخوردارند. در ماده ۲۰ میثاق حقوق مدنی و سیاسی، برخلاف آزادی عقیده، آزادی بیان موضوع مسئولیت‌ها و تکالیف است و به ناچار محدودیت‌هایی را متحمل می‌شود. بر اساس بند سوم ماده ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، اعمال حقوق مذکور در بند دو این ماده مستلزم تکالیف و مسئولیت‌های خاصی است و لذا ممکن است تابع محدودیت‌های معینی بشود که در قانون تصریح شده و برای امور ذیل ضرورت داشته باشد: الف - احترام به حقوق یا حیثیت دیگران؛ ب - حفظ امنیت یا نظم عمومی یا سلامت یا اخلاق عمومی.

شرط محدودکننده مشابهی برای آزادی بیان در بند دوم ماده ۱۳ پیمان‌نامه آمریکایی حقوق بشر و بند دوم ماده ۱۰ پیمان‌نامه اروپایی حقوق بشر پیش بینی شده است. شرط محدود کننده ملحوظ در پیمان‌نامه اروپایی حقوق بشر در مقایسه با بند سوم ماده ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی زمینه‌های متنوع‌تری را برای محدودیت بر آزادی بیان پیش بینی کرده است. اعمال این حق، از آنجا که با خود تکالیف و مسئولیت‌هایی را به همراه دارد، ممکن است منوط به تشریفات، شرایط، محدودیت‌ها و مجازات‌هایی باشد که در یک جامعه دموکراتیک و بر اساس قانون جهت حفظ مصالح امنیتی، تمامیت ارضی یا امنیت عمومی، برای محافظت در مقابل بی‌نظمی یا جرم عمومی، برای محافظت از سلامت و اخلاقیات، برای محافظت از حیثیت یا حقوق دیگران، برای پیشگیری از افشای اطلاعاتی که محرمانه دریافت شده‌اند و برای حمایت از اختیارات و بی‌طرفی دستگاه قضایی، تعیین شده‌اند.

ماده ۲۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز در دو بند انواع جدیدی را از محدودیت ارائه نموده است: ۱ - هرگونه تبلیغ برای جنگ به موجب قانون ممنوع است. ۲ - هرگونه دعوت (ترغیب) به کینه (تنفر) ملی یا نژادی یا مذهبی که باعث تحریک به تبعیض و یا دشمنی و خشونت گردد، به موجب قانون ممنوع می‌باشد. در پیمان‌نامه اروپایی حقوق بشر تمهیداتی مشابه ماده ۲۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی وجود ندارد اما بند پنجم ماده ۱۳ پیمان‌نامه آمریکایی حقوق بشر مشابه ماده ۲۰ مذکور است، تمهیداتی را بدین شرح پیش‌بینی نموده است: هرگونه تبلیغ برای جنگ و یا هرگونه دعوت (ترغیب) به کینه (تنفر) ملی، نژادی یا مذهبی که محرک خشونت غیرقانونی یا هر اقدام مشابه دیگر علیه فرد یا گروهی از افراد در هر زمینه‌ای از جمله نژاد، رنگ، مذهب و یا ملیت باشد به عنوان جرم قابل مجازات تلقی می‌گردد (Hashemi Ardestani, 2009: 101). همان‌طور که مشاهده می‌شود میثاق حقوق مدنی و سیاسی حوزه وسیع‌تری را تحت پوشش قرار می‌دهد.

تضمین‌ها

کمیته حقوق بشر درصدد ممنوعیت در بند دوم ماده ۲۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نیست. این کمیته تأکید بر این دارد که دولت‌ها ممنوعیت حمایت از نفرت مذهبی را تأیید و تصویب کنند. اول و مهم‌تر از همه،

روشن است که آستانه برای اعمالی که باید ممنوع شود فوق‌العاده بالاست و عمل واجد شرایط دفاع از نفرت مذهبی که باعث تحریک به تبعیض، خصومت و یا خشونت است ممنوع می‌باشد. دوم، این کار در سازگاری با میثاق برای ممنوعیت قانونی تصویب قوانین عرفی، سنتی یا مذهبی نیست. ممنوعیت قانونی باید نتیجه سیاست‌های رقابتی باشد؛ بنابراین باید اطمینان از این حاصل شود که نتیجه تبعیض‌آمیز نیست (به عنوان مثال، محافظت تمام اقلیت‌های مذهبی و گروه‌های دیگر که نیاز به حفاظت دارند) و آزادی بیان را تضعیف نمی‌کند، در غیر این صورت، مغایر با قانون اساسی دولت‌ها و حقوق بشر بین‌المللی است. در نهایت، با توجه به رابطه متقابل بین مواد ۱۹ و ۲۰، معیارهای استاندارد به عنوان ضرورت و در تناسب با منع گفتار نفرت‌آمیز ایفا نمایند (Temperman, 2011: 123).

برخی، اقدامات و دخالت‌های دولت‌ها در حق بر آزادی دینی را بر سه دسته تقسیم نموده‌اند: ۱ - تقنین قوانینی که حقوق اساسی افراد را که به نحوی در ارتباط با حق بر آزادی دینی است به شدت تضییق می‌نماید؛ مانند حق بر دریافت ویزا به منظور محدود نمودن حق بر ترویج دین و اقدامات تبشیری؛ ۲ - تحقیق موشکافانه دولتی در مورد سازمان‌های مذهبی، جهت احراز مداخله آن‌ها در اعمال تروریستی. ۳ - بررسی اعتقادات مذهبی جهت احراز این که آیا معتقدان در پی اعمال «نظریه سرنگون‌سازی»^۱ هستند، نظریه‌ای که به اعتبار آنان، مخالف با مدارا و بنیان‌های مردم‌سالارانه جامعه مدنی هستند (Rahae, earlier, 2015: 537).

بنابراین و با توجه به آنچه که بیان شد، دولت میانمار به عنوان یکی از اعضای میثاق حقوق مدنی و سیاسی موظف به ریشه‌کن کردن گسترش نفرت مذهبی در این کشور و به ویژه روہینگیا می‌باشد. چرا که نفرت مذهبی یکی از بارزترین مؤلفه‌های حق آزادی مذهب به عنوان یکی از حق‌های مهم بشری می‌باشد که گسترش آن موجب نقض حقوق بشر و میثاق حقوق مدنی و سیاسی خواهد بود.

حق انجام مناسک مذهبی و عبادت

با تصویب قانون شهروندی جدید در ۱۹۸۲، انجام مناسک مذهبی و عبادت برای مسلمانان روہینگیا در مساجد و اماکن مذهبی ممنوع شده است و مسلمانان مجبورند به صورت مخفیانه به انجام اعمال عبادی بپردازند. مسئله‌ای که مورد انتقاد مجامع حقوق بشری نیز واقع شده است. «فیل رابرتسون» از اعضای دیده‌بان حقوق بشر در این باره می‌گوید: مساجد و مدرسه‌هایی که با توسل به زور بسته شده‌اند فوراً بازگشایی شوند و پیروان مذاهب نباید تهدید شده و یا به خاطر استفاده از حقوق خود برای انجام مناسک مذهبی مجرم شناخته شوند. در رویه کمیته حقوق بشر و اسناد بین‌المللی بر حق انجام مناسک مذهبی و عبادی تأکید شده است.

عبادت از منظر کمیته حقوق بشر این‌گونه تعریف شده است: «عبادت به تشریفات و مراسمات می‌گردد که به طور مستقیم بیانگر عقیده باشند و همچنین شامل اقداماتی است که بخش تفکیک‌ناپذیر این تشریفات و مراسمات محسوب می‌گردد؛ مثل بنای اماکن عبادی، استفاده از ابزار و شیوه‌هایی برای عبادت، به نمایش درآوردن نشانه‌ها و رعایت ایام تعطیل و روزهای استراحت» (General Comment No. 22, 1993).

¹. Subversive Doctrine.

با توجه به تعریف فوق، کمیته حقوق بشر در قضیه «بودو علیه ترینیداد و توباگو» این چنین رأی داد که: «ممنوع کردن یک زندانی مسلمان از گذاشتن ریش و پرستش خداوند مطابق دین خود و ضبط کتاب‌های مذهبی وی ناقض ماده ۱۸ میثاق حقوق مدنی و سیاسی بوده است که اظهار مذهب را شامل پرستش، ادای فریضه، عمل به آموزه یا آموزش به صورت فردی یا جمعی می‌داند» (Boodoov.Trinidad& Tobago, 2002, para 40). در این رأی، کمیته حقوق بشر با تعریف عبادت به شرح اقدامات لازم جهت استفاده از این حق را بیان می‌دارد. آنچه در تعریف عبادت بیان شده است در واقع تعریف اعمال مذهبی است که عبادت را نیز شامل می‌شود. مسئله دیگری که از این رأی برداشت می‌شود مسئله انجام عبادت و مناسک مذهبی به صورت جمعی و فردی است؛ زیرا انجام اعمال مذهبی به صورت جمعی و در اجتماع بیش از انجام این اعمال به صورت فردی چالش برانگیز است و در موارد بسیاری دولت‌ها نسبت به این گونه اعمال واکنش‌هایی نشان می‌دهند. این در حالی است که برخی مناسک، در اصل و ذاتاً یا عملاً به صورت گروهی انجام می‌شوند و بعضاً توصیه مذاهب آن است که اعمال دینی که به صورت فردی نیز قابل اجراست، به صورت گروهی انجام شود. تصریح نکردن اسناد بین‌المللی به اعمال دینی گروهی می‌توانست بهانه‌ای برای محدود کردن جلوه‌های جمعی ابراز دین باشد، اما تفسیر کمیته حقوق بشر، مانع چنین تفسیری از سوی دولت‌هاست (Sudmandi & Sharifi Tarazkuhi, p. 87). بسیاری از اسناد بین‌المللی نیز به حق عبادت فردی و گروهی تصریح کرده‌اند. به عنوان مثال، کنوانسیون اروپایی حقوق بشر بیان می‌کند: «هر کس حق آزادی... دین دارد. این حق شامل... ابراز دین یا عقیده خواه به طور فردی یا جماعت... می‌شود» (The European Convention on Human Rights (and its Five Protocols), www.hri.org/docs/ECHR50.html (Last visited June 2012)). همچنین اعلامیه حقوق بشر (ماده ۱۸)، اعلامیه محو تمام اشکال ناپردباری و تبعیض مبتنی بر دین یا عقیده (ماده ۱)، کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر (ماده ۱۲) و کنوانسیون بین‌المللی حمایت از حقوق کارگران مهاجر و اعضای خانواده آن‌ها (ماده ۱۲) بر حق عبادت فردی و گروهی تأکید کرده‌اند؛ بنابراین، مسلمانان و همه ادیان در میانمار از حق انجام مناسک مذهبی و عبادی بدون تبعیض برخوردارند و نقض این حق به منزله نقض حقوق بشر تلقی می‌گردد.

حق تشکیل اجتماعات مذهبی

اجتماعات مذهبی مسلمانان یکی از اهداف مورد حمله بودائیان افراطی در روئینگیا محسوب می‌شود. در حالی که تشکیل اجتماعات مذهبی یکی از حق‌های بشری محسوب می‌شود. کمیته حقوق بشر در مورد حق تشکیل اجتماعات مذهبی بیان می‌کند که: «ذینفعان حقوق شناخته شده توسط میثاق حقوق مدنی و سیاسی افراد حقیقی هستند. هرچند میثاق به استثنای ماده یک، از حقوق اشخاص یا نهادهای حقوقی یا اجتماعات نام نبرده است، اما بیشتر حقوق شناخته شده در میثاق همچون آزادی بر مذهب یا عقیده (ماده ۱۸)، آزادی تشکیل شرکت‌ها یا انجمن‌ها (ماده ۲۲)، یا آزادی عضویت در اقلیت‌ها (ماده ۲۷) در جامعه و همراه با دیگران تحقق می‌یابد» (General Comment No. 31, The Human Rights Committee, 2004). همچنین مجمع عمومی سازمان ملل متحد با توجه

به اهمیت تشکیل نهادهای مذهبی به منزله یکی از عناصر تکثرگرایی دینی در جوامع، در قطعنامه ۱۳۵/۴۷ خود موسوم به «اعلامیه راجع به اشخاص متعلق به اقلیت‌های ملی، قومی، مذهبی و زبانی» بیان می‌کند که این حق باید در امنیت و آزادی کامل صورت گیرد و هیچ عمل مجرمانه‌ای علیه این افراد صورت نگیرد. همچنین، این افراد حق دارند با دیگر اعضای گروه و با اعضای سایر اقلیت‌ها در تماس و با شهروندان سایر کشورها که از نظر ملی، مذهبی، قومی یا زبانی با هم مربوط هستند در ارتباط باشند (Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities 1992, Resolution 47/135).

همچنین به حق مزبور در اعلامیه جهانی حقوق بشر تأکید شده و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز در مواد ۲۱ و ۲۲ خود به این حق پرداخته و آن را به این شرح شناسایی کرده است: حق تشکیل تجمع مسالمت‌آمیز باید به رسمیت شناخته شود. اعمال این حق تابع هیچ‌گونه محدودیتی نمی‌تواند باشد مگر آنکه مطابق قانون مقرر شده باشد و جهت مصلحت امنیت ملی یا ایمنی عمومی یا برای حمایت از سلامتی، اخلاق عمومی یا حقوق و آزادی‌های دیگران در یک جامعه دموکراتیک ضرورت داشته باشد. برابر ماده ۲۲ نیز همگان از حق تشکیل اجتماعات آزادانه برخوردارند و این حق نیز مشمول محدودیت‌هایی است که تا حدود زیادی مشابه حق مندرج در ماده ۲۱ است. همچنین بند ۱ ماده ۱۱ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین (European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950)، منشور آفریقایی حقوق بشر و ملت‌ها (African Charter on Human and Peoples Rights, 1981) به حق آزادی مجامع تأکید کرده‌اند. کنوانسیون آمریکایی (American Declaration of the Rights and Duties of Man, 1948) و کنوانسیون حقوق بشر در سان خوسه (Convention on Human Rights (Pact of San Jose), 1969) نیز در ماده ۱۵ خود تشکیل مجامع مسالمت‌آمیز را تأیید و بیان کرده است. در پرونده «بگلوری و سایرین در برابر گرجستان» دادگاه اروپایی حقوق بشر در خصوص خودمختاری گروه‌های عقیدتی، اشاره می‌کند که جوامع مذهبی به صورت سنتی و عمومی به شکل ساختارهای سازمان یافته وجود دارند. لذا با توجه به این چشم‌انداز، حق مؤمنان برای آزادی مذهب شامل تشکیل انجمن‌ها و اجتماعات به صورت آزادانه و بدون مداخله خودسرانه دولت است (Echr, Begheluri & Others v. Georgia, 2014, para 159).

بنابراین، حق تشکیل اجتماعات و نهادهای مذهبی در روہینگیا با توجه به کارکرد و شرایط خاص آن اهمیتی ویژه دارد و اجرای آن نشان از رابطه‌ای دوسویه میان دولت و گروه‌ها و اقلیت‌های مذهبی است، یعنی این حق در جرگه حقوق و آزادی‌های اساسی اقلیت‌های مذهبی است و حمایت خاص اسناد و جوامع بین‌المللی این گروه را در موقعیتی خاص قرار می‌دهد. در این خصوص، سوءاستفاده نکردن از این موقعیت برای اقلیت‌های مذهبی موجود در جامعه وظیفه تلقی می‌شود، از دیگر سو، دولت میانمار به منزله متصدی امور داخلی این کشور موظف است از اقلیت‌های مذهبی داخل کشور حمایت کند و نمی‌تواند به استناد قوانین داخلی یا مقررات مذهبی گروه حاکم پیروان سایر مذاهب و دگراندیشان مذهبی را برای عمل به اعتقادات و فرایض خود یا تشکیل نهادهای خاص یا ارتباط با سایر هم‌اندیشان و هم‌مذہبان در مضیقه قرار دهد.

ادای سوگند بر اساس مذهب

رویه کمیته حقوق بشر در زمینه ادای سوگند بر اساس مذهب مواردی که فرد مجبور به ادای سوگند به شیوه‌ای خاص و برخلاف اعتقادات خود می‌شود را از مسائل مرتبط با ابراز مذهب محسوب نکند. این کمیته در قبال دولت‌هایی مانند استونی، کاستاریکا و عراق که در آن‌ها سوگند یاد کردن برای تصدی یک منصب ضروری است؛ بیان کرده است که محروم شدن از این سمت‌ها در صورت انجام نشدن مراسم سوگند تبعیض‌آمیز و مخالف با قواعد میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی تلقی می‌شود (Rahee, ex: 67).

با توجه به نظر کمیته حقوق بشر، اجبار اشخاص برای ادای سوگند به شیوه‌ای خاص به منظور تصدی مذهب در دادگاه مغایر آزادی مذهب تلقی می‌گردد. چرا که ادای سوگند صریحاً با بیان باور مذهبی در ارتباط است، از مظاهر ابراز مذهب است و اجبار افراد به ادای سوگند برخلاف باور مذهبی خود، در تناقض با این جلوه آزادی مذهب است. همچنین، ادای سوگند در چنین شرایطی می‌تواند دلیل لزوم ادای سوگند را برای شهادت دادن یا تصدی برخی مناصب از میان برد و اساساً فاقد آن ارزشی است که باورمندان از ادای سوگند، انتظار دارند.

حق استفاده از پوشش و نمادهای مذهبی

پوشش مذهبی مسلمانان روئینگی یکی از حق‌هایی است که از بیم حملات افراطی‌های میانمار پنهان می‌ماند. به طوری که کمتر مسلمانی جرئت استفاده از نمادها و پوشش‌های مذهبی در این کشور را دارد. زنان مسلمان نیز برای حفظ پوشش خود به اجبار در خانه‌های خود محبوس شده‌اند. در حالی که استفاده از پوشش و نماد مذهبی یک حق بشری محسوب می‌گردد. کمیته حقوق بشر سازمان ملل در این زمینه تأکید می‌کند که حق افراد برای ابراز دین گسترده و وسیعی از اعمال از جمله ساخت عبادتگاه و پوشیدن لباس‌های متمایز و رعایت مقررات قضایی را شامل می‌شود. این کمیته تأکید می‌کند که محدودیت‌های در نظر گرفته شده در بند ۲ ماده ۱۸ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نباید دارای ماهیت تبعیض‌آمیز باشد و ضروری است با هدفی که برای آن در نظر گرفته شده است رابطه مستقیم و تناسب داشته باشد و نباید سبب تباهی حق آزادی دینی شود (Shamsi, 2011: 154).

یکی از مواد کنوانسیون که به نحوه پوشش افراد در مرزهای کشورهای عضو اتحادیه اروپا ارتباط دارد، ماده ۹ است که اشعار می‌دارد: «هر انسان حق دارد که دین یا اعتقادات خود را به منصفه ظهور گذارد.» (Council of Europe, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms art.9(1), Nov. 4, 1950, 213 U.N.T.S. 222) ماده ۸ کنوانسیون نیز مشخص می‌کند که «همه باید به زندگی شخصی و خانوادگی دیگران احترام بگذارند» (Council of Europe, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms art. 8, Nov. 4, 1950, 213 U.N.T.S. 222) اما دولت‌ها می‌توانند حقوقی را که ذیل مواد ۸ و ۹ کنوانسیون برای افراد در نظر گرفته شده است، تحت شرایط خاصی محدود کنند. به‌طور خاص، اجرا کردن رسوم و آئین‌های مذهبی توسط افراد می‌تواند زمانی که منافی چون امنیت ملی و عمومی در میان باشد، توسط دولت‌ها محدود گردد. همچنین اگر نظم عمومی، سلامت افراد و یا اخلاقیات جامعه مطرح باشد یا حمایت از حقوق و آزادی‌های سایر افراد جامعه اقتضا کند، می‌توان مفاد مندرج در مواد ۸ و ۹ کنوانسیون را نادیده گرفت (Council of

Europe, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms art.9(2), Nov. 4, (1950, 213 U.N.T.S. 222).

حق بر حریم خصوصی نیز می‌تواند بر اساس همین استدلال‌ها محدود شود. یکی دیگر از مبانی استدلالی جهت اعمال محدودیت نسبت به پوشش افراد، طبق مفاد کنوانسیون، می‌تواند «سلامت اقتصادی کشور» باشد (Council of Europe, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms art.8(1), Nov. 4, (1950, 213 U.N.T.S. 222). همچنین، شورای اروپا در قطعنامه ۱۹۶۴ در سال ۲۰۰۵ از دولت‌های عضو می‌خواهد تضمین نمایند که آزادی مذهب و احترام به فرهنگ و سنت به عنوان دستاویزی برای توجیه نقض حقوق زنان، از جمله اجبار دختران زیر سن قانونی جهت پذیرش قواعد مذهبی (از جمله قواعد مربوط به پوشش) قرار نگیرد (Parliamentary Assembly of the Council of Europe, resolution 1464, 4 October 2005).

حق افراد برای استفاده کردن یا نکردن از نمادها و پوشش‌های مذهبی مسئله‌ای است که به اعتقاد دینی فرد وابستگی تام دارد و اجبار افراد در این حوزه در تضاد کامل با حق آزادی دینی است. در پرونده «ای.اس.ای» علیه فرانسه، دادگاه این نظر را دارد که انتخاب‌های شخصی در خصوص ظاهر مطلوب فرد، چه در اماکن عمومی و چه خصوصی، با بیان و ابراز شخصیت فرد در ارتباط است، بنابراین در حوزه مفهوم زندگی خصوصی جای می‌گیرد؛ بنابراین، اقدام یکه از سوی مرجع دولتی سر می‌زند و انتخابی از این دست را محدود می‌کند در اصل مداخله در اعمال حق احترام به زندگی خصوصی در محدوده معنای ماده ۸ کنوانسیون است. دیوان بر این باور است که پوشیدن لباس یا نماد مذهبی بخشی از آزادی دین یا عقیده و نوعی آزادی بیان است و بر اساس نظر دیوان اروپایی حقوق بشر، آزادی بیان نه تنها در خصوص ایده یا اعتقادات پذیرفته شده و بی‌ضرر است، بلکه در مواردی که موجب دلخوری و برآشفتن دولت یا بخشی از جامعه باشد نیز صادق خواهد بود (Magami and Maki, 2017: 146).

اما پوشش مذهبی در برخی کشورها با محدودیت‌هایی مواجه شده است. چنانکه در پرونده لایلا شاهین در خصوص دانشجویی که به دلیل پوشیدن روسری از شرکت در جلسات سخنرانی و امتحانی منع شده بود، دادگاه اروپایی رأی دادگاه ترکیه را مبتنی بر ممنوعیت حجاب در اماکن عمومی از جمله در دانشگاه تأیید کرد و این موضوع را برای اطمینان از باورهای همگان در جامعه دموکراتیک چند مذهبی ضروری دانست و افزود، ممنوعیت روسری به منزله اقدامی که موضع‌گیری در برابر جنبش‌های سیاسی و افراطی در ترکیه را ایجاد می‌کند توصیف شده است (Sahin, App. No. 44774/98, Eur. Ct. H.R. 99). دادگاه در این پرونده خاطر نشان کرد «جنبش‌های افراطی سیاسی در ترکیه به دنبال تحمیل سبیل‌های دینی خود به جامعه و القای نحوه برداشت خود از مفهوم جامعه بر اساس المان‌های دینی خود هستند و دولت‌ها می‌بایست در مقابل چنین جنبش‌های سیاسی موضع‌گیری کنند» (Ibid, para. 115). دادگاه بدون بیان مبانی استدلالی رأی خویش، اظهار کرد که «اعمال محدودیت علیه پوشیدن روسری، از جانب اکثریت جامعه ترکیه گامی در جهت ارتقاء برابری میان مردان و زنان تلقی می‌گردد» (Ibid, para 11).

در بلژیک، دادگاه در قضایای (Dakir v. Belgium) و (Belcacemi and Oussar v. Belgium) رأی داد که قوانین بلژیک مبنی بر ممنوعیت استفاده از پوشیه در این کشور نقض مواد ۸ و ۹ کنوانسیون محسوب نمی‌شود (See Dakir, App. No. 4619/12, Eur. Ct. H.R.; Belcacemi, App. No. 37798/13, Eur. Ct. H.R). دادگاه تشخیص داد که ممنوعیت استفاده از پوشیه اگرچه نقض مواد ۸ و ۹ کنوانسیون است، اما بر مبنای استدلال «لزوم زندگی کردن کنار یکدیگر» می‌توان آن را توجیه کرد تا «حقوق دیگران حفظ شود». دادگاه در این پرونده دست دولت بلژیک را برای اعمال محدودیت‌های بیشتر نیز باز گذاشت (See Belcacemi, App. No. 37798/13, Eur. Ct. H.R. para, ۵۱, ۴۹, ۵۱, ۵۴, ۵۶). دادگاه در این آراء به رویه قضایی فرانسه استناد کرده است اما در نظر نگرفت که بر اساس قوانین دو کشور، مجازات نقض قانون منع استفاده از حجاب در بلژیک متفاوت از مجازات در نظر گرفته شده برای نقض همین قانون در فرانسه است. استفاده از پوشیه در بلژیک می‌تواند مجازات زندان در پی داشته باشد، در حالی که مجازات استفاده از پوشیه در فرانسه محدود به جریمه نقدی است.

محدودیت یا ممنوعیت استفاده از پوشش و نمادهای مذهبی خاص پوشش زنان مسلمان نیست، بلکه سایر گروه‌های مذهبی نیز با این چالش مواجه‌اند. سیک‌ها در استفاده از عمامه، مسیحیان در استفاده از صلیب و یهودیان نیز برای استفاده از عرقچین مذهبی خود با همین محدودیت‌ها مواجه‌اند، بنابراین لازم است دولت‌ها پیش از وضع قوانین در خصوص پوشش‌ها و نمادهای مذهبی به خوبی این موضوع را مطالعه کنند و شرایط خاص افرادی را که قرار است این قوانین را به موقع اجرا کنند در نظر بگیرند و در تمام مراحل وضع قوانین کرامت انسانی و اختیار بشر در انتخاب و عمل به باور خود را سرلوحه عمل قرار دهند، مگر آنجا که به راستی این آزادی بتواند ضررهای بزرگتری را در پی داشته باشد.

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

آزادی ادیان حق ذاتی هر فرد است که در اعلامیه جهانی حقوق بشر گرامی داشته شده است. آزادی ادیان عبارت است از آزادی یک فرد یا گروه برای ابراز کردن، عمل، رعایت و پرستش دین و باورهای خود در خلوت یا در سطح اجتماع. همچنین این آزادی شامل قدرت تغییر دین خود یا اختیار داشتن در پیروی نکردن هیچ آیینی نیز هست. آزادی ادیان توسط بسیاری از دولت‌ها و افراد به عنوان یکی از حقوق بشر بنیادی شناخته می‌شود. بسیاری از محققین، هند را به عنوان بهترین نمونه کنونی آزادی ادیان معرفی می‌کنند. آزادی انجام اعمال دینی، ترویج و سخنرانی همه مذاهب از حقوق اساسی نوشته شده در قانون اساسی هند است. بند ۱۸ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بر این نکته تأکید می‌کند که سلب کردن حق انسان‌ها برای انجام اعمال دینی خود، بی‌عدالتی محسوب می‌شود. در همین رابطه در ماده ۱۹ اعلامیه حقوق جهانی بشر چنین آمده است: هرکس حق آزادی عقیده و بیان دارد و حق مزبور شامل آن است که از داشتن عقاید خود بیم و اضطرابی نداشته باشد. در کسب اطلاعات و افکار و در اخذ و انتشار آن به تمام وسایل ممکن و بدون ملاحظات مرزی آزاد باشد. ماده ۱۸ میثاق بین‌المللی حقوق

مدنی و سیاسی حق آزادی مذهب را به عنوان یکی از حقوق بشر مطرح کرده، مقرر نموده است: «هر کس حق آزادی فکر و وجدان و مذهب دارد. این حق شامل آزادی داشتن یا قبول یک مذهب یا اعتقاد به انتخاب خود و نیز آزادی ابراز مذهب یا معتقدات خود به صورت علنی یا پنهانی و حق اجرای آداب و اعمال تعلیم مذهبی است». همچنین بر پایه ی ماده ۵۸ کنوانسیون چهارم ژنو «دولت اشغالگر به روحانیون مذهبی اجازه خواهد داد که کمک مذهبی به هم کیشان خود را تأمین نمایند. ساخت دیوار مردم فلسطین را از دسترسی به اماکن مذهبی خود محروم می کند؛ برای نمونه در بیت لحم به دلیل ساخت دیوار مردم امکان رفتن به معبد راشل را ندارند. محدودیت رفت و آمد، دسترسی مردم به اماکن مذهبی و مساجد را نیز محدود می سازد. دیوان افزون بر حق آزادی رفت و آمد که در ماده ی ۱۲ میثاق بین المللی حقوق مدنی سیاسی مندرج است، به حق دسترسی مردم فلسطین به اماکن مقدس یهودی، مسیحی و اسلامی اشاره می کند. دیوان همچنین به موافقت نامه ی آتش بس بین اسرائیل و اردن که در سال ۱۹۴۹ منعقد شد اشاره می نماید که در آن بر دسترسی آزاد به اماکن مقدس (Free access to the holy place) تأکید شده است؛ بنابراین، اسرائیل متعهد است آزادی دسترسی به اماکن مذهبی را تضمین کند. این تعهد عمده‌تاً مربوط به مکان‌هایی است که در شرق خط سبز واقع اند، اگرچه برخی از اماکن مقدس نیز در غرب خط سبز وجود دارند. دیوان تأکید می کند که این تعهد اسرائیل نسبت به اماکن مقدس که در سال ۱۹۶۷ تحت کنترل آن درآمده نیز جاری است.

دیوان بند ۱ ماده ی ۹ معاهده ی ۱۹۹۴ صلح اسرائیل و اردن را تأیید و تأکید کننده تعهد یاد شده دانسته که به طور صریح دو طرف را متعهد می سازد آزادی دسترسی به اماکن دارای اهمیت مذهبی و تاریخی را تأمین نمایند در این پژوهش نشان داده شد که نسل‌های مختلف مسلمانان روهینگیا مکرراً آواره‌سازی اجباری و سازمان یافته را تحمل کرده‌اند. با تصویب قانون سال ۱۹۸۲، مسلمانان از حق اعمال مناسک مذهبی و عبادی محروم شده‌اند. حملات بوداییان به مسلمانان روهینگیا از سال ۲۰۱۲ باعث مهاجرت بیش از ۱۴۰ هزار مسلمان میانماری به کشورهای اطراف شد و صدها هزار نفر دیگر نیز در استان محل زندگی خود آواره هستند.

بوداییان افراطی استان راخین با به آتش کشیدن حدود پنج هزار خانه مسلمانان روهینگیا ده‌ها هزار نفر از آن‌ها را آواره کردند. بسیاری از این مسلمانان در آتش سوختند و برخی نیز هنگام فرار از آتش گرفتار رفتار وحشیانه بوداییان افراطی شدند که با چوب، چماق و سنگ به زندگی آنها پایان دادند. وزارت امور دینی میانمار اکنون براساس پیش نویس لایحه ای که رسانه‌های این کشور آن را روز چهارشنبه منعکس کردند برای ایجاد محدودیت در تغییر دین افراد پیشنهاد بحث برانگیز را ارایه کرده است. براساس پیش نویس این لایحه که باید در پارلمان میانمار تصویب شود افرادی که می خواهند دین خود را تغییر دهند نیازمند تأیید مقام محلی خاصی هستند که مسوولیت آن را برعهده خواهد داشت. براساس این لایحه افرادی که این قانون را اجرا نکنند به دو سال زندان محکوم خواهند شد. این لایحه در حالی توسط بوداییان افراطی پشتیبانی می شود که این افراد اقلیت‌های دینی را برای بودایی شدن تحت فشار قرار داده اند. برخی از اقلیت‌ها در میانمار برای این که تحت فشار قرار نگیرند

مجبورند به هیات بودایی درآمده، سر خود را بتراشند و لباس راهبان بر تن کنند. این اتفاقات در میانمار در حالی روی می‌دهد که رییس جمهور این کشور ادعا می‌کند آزادی مذهب از سوی قانون حفاظت می‌شود، اما در حقیقت به گونه‌ای است که گویا بودایی عملاً مذهب رسمی این کشور است. بوداییان افراطی میانمار در ارایه پیش نویس این لایحه بسیار موثر بوده‌اند.

آزادی مذهب به شدت در روهینگیا نقض می‌شود و هیچ حقی در این زمینه به رسمیت شناخته نشده است. در حالی که آزادی مذهب به منزله یکی از حقوق بنیادین بشر، هم در اسناد حقوقی بین‌المللی توسعه یافته است و هم تدریجاً رویه نهادهای بین‌المللی در خصوص آن تکمیل شده است. آنچه از رویه کمیته حقوق بشر برمی‌آید این است که «آزادی مذهب»، پدیده ذهنی نیست، بلکه جلوه‌ای عینی بسیار واضحی دارد. در این تجلیات، حق انجام اعمال مذهبی و آیین‌های پرستش است که ممکن است ذاتاً یا عملاً به صورت فردی یا جمعی انجام شود و دولت میانمار نباید مانعی در راه تحقق آن ایجاد کند. هرچند در صورت برخورد این جلوه از آزادی مذهب با هریک از عوامل چهارگانه نظم عمومی، امنیت عمومی، اخلاق و مذهب می‌توان اعمال این حق را با محدودیت‌ها و تضيیقاتی مواجه کرد. آزادی دینی حقی است که نمی‌تواند از سوی دولت میانمار تعطیل شود، اما می‌تواند با محدودیت‌هایی مواجه شود. همچنین، از دیگر حقوقی که در بحث آزادی دینی در میانمار باید به آن توجه شود، حق تشکیل اجتماع و تجمع و به تبع آن حق بر ایجاد گردهمایی‌ها و نهادهای مذهبی مربوط است، لذا باورمندان هر مذهب نه تنها می‌توانند به صورت مسالمت‌آمیز گردهمایی تشکیل دهند، بلکه می‌توانند به منظور حقوق مذهبی خود، نهادهای اجتماعی نیز پدید آورند. این باورمندان، باید بتوانند پوشش یا نمادهای مذهبی را استفاده کنند، مگر آنکه مصالح عمومی، اقتضای دیگری داشته باشد.

References

- African Unity African Charter on Human and Peoples Rights, 1981, Organization of American States (OAS).
- Convention on Human Rights (Pact of San Jose), 1969, Organization of American States (OAS).
- Charter of the United Nations, articles (1,13,55,76), 1945.
- Laws and regulations on the creation and registration of religious association as these affect freedom of communities of religion, in T. Lindholm, W.C. Durham, and B.G. Tahzib-lib (eds).
- Convention on the Rights of the Child, 1989, resolution 44/25, General Assembly. Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, General Assembly, 25 November 1981.
- Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities 1992, Resolution 47/135.
- Emancipation, Said, Religious Freedom from the Perspective of International Law with a Look at the Islamic Approach, First Edition, Qom: Mofid University Press, 2010, p. 302. (In Persian).
- Evans, Malcolm (2009). "Manual on the Wearing of Religious Symbols in Public Area", Council of Europe Publishing.
- General Comment No.22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion), Human Rights Committee, 30 July 1993.
- General Comment No.31, The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant on Civil and Political Rights, The Human Rights Committee, 26 May 2004.
- Hashemi Ardestani, Kamran, Minorities, Judicial Autonomy and the Principle of Non-Discrimination: A Comparative Study of the Conflicts of Civil Laws of States with the Laws on Personal Status of

- Minorities, Journal of Human Rights, Volume 4, Number 1, 2009. Cole, Durham (2007). (In Persian).
- International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, Assembly, resolution 2200A (XXI). Parliamentary Assembly of the Council of Europe, resolution 1464, 4 October 2005.
- The European Convention on Human Rights (ECHR) (formally the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms), 1950, Council of Europe. United Nations, Treaty Series, vol. 1202.
- The European Convention on Human Rights (and its Five Protocols), www.hri.org/docs/ECHR50.html (Last visited June 2012).
- Draft General Comment No. 34. Human Rights Comm. 100th Sess, UN. Doc. CCPR. C.GC/34/CRP.5, (Nov. 25, 2010).
- Maghami, Amir, Maki, Shadi Sadat, Effects of the Right to Freedom of Religion on the Practice of International Human Rights Organizations, Journal of Public Law Studies, Volume 48, Number 1, 1997. (In Persian).
- Nezhni Manesh, Hibullah, Firoozi, Zainab, Investigating Religious Freedom in Religious Geopolitics of Saudi Arabia with Emphasis on the United Nations-Protected Religious Rights Framework, New Attitudes in Human Geography, Volume 10, Number 2, 1997. (In Persian).
- Rostaee, Alireza, Arashpour, Alireza, (a) Ethnic Cleansing of Myanmar Muslims; Crime Against Humanity or Genocide?, Criminal Law Research, Fourth Year, No. 15, Summer 2016. (In Persian)
- Rostaee, Alireza, Arashpour, Alireza, (b) Legal Analysis of Violence Against Myanmar Muslims as a Crime of Genocide, Journal of Public Law Studies, Volume 47, Number 4, Winter 2016. (In Persian).
- Soodmandi, Abdol Majid, Sharifi Tarazkahi, Hossein, The Expansion of the Right to Freedom of Religion and Belief in International Human Rights Documents, Comparative Law Research, Volume 16, Winter 2012, No. 4. (In Persian).
- Shamsi, Ahmad Reza, European International Legal Obligations on Hijab Freedom, Journal of Foreign Policy, No. 1, 2011. (In Persian).
- Temperman, Jeroen, Freedom of Expression and Religious Sensitivities in Pluralist Societies: Facing the Challenge of Extreme Speech, 3 Brigham Young University Law Review (2011), p. 123.
- Nejandi Manesh, Hibatullah, Firoozi, Zeinab (2018), A Study of Freedom of Religion in the Religious Geopolitics of Saudi Arabia with Emphasis on the Framework of Religious Rights supported by the United Nations. Scientific and Research Quarterly of New Attitudes in Human Geography, 10 (2), 159-189.
- Mir Abbasi, Seyed Baqer, Sighlani, Zeinab (2019), The decomposability and new forms of the newly established country from the perspective of geographical-political units in the field of international legal system. Scientific and Research Quarterly of New Attitudes in Human Geography, 12 (1), 477-493.
- Sedaghat, Seyed Makan, Sharifi Tarazkoochi, Hossein, Shams, Ahmad, Mansouri, Saeed (2020), Requirements for the Right to Development on Foreign Investment: A Case Study of Oil Contracts, Scientific and Research Quarterly New Attitudes in Human Geography, 12 (2), 35 -48.

Internet resources

<https://www.mapsofworld.com>

<https://www.pinterest.com>

<http://www.geocurrents.info>

Support for the freedom of religion of the Rohingya minority in the light of the procedures of the Human Rights Committee and the documents of the International Human Rights System

Hadi Najari

Ph.D. student of International Law, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran

Ali Pourghasab Amiri*

Assistant Professor, Dept. of International Law, Damghan Branch,
Islamic Azad University, Damghan, Iran

Hussein Soleimani

Assistant Professor, Dept. of International Law, Damghan Branch,
Islamic Azad University, Damghan, Iran

Ahmadreza Bahmanyar

Assistant Professor, Dept. of Theology & Islamic studies, Damghan Branch,
Islamic Azad University, Damghan, Iran

Abstract

Violence against Myanmar's ethnic representative of Rohingya Muslims has been painting for years by displacing thousands of people who can enjoy this right and have legal rights. The right to freedom of religion is one of these rights. Freedom of religion is one of the fundamental human rights and it can be said that all human rights in history can be avoided by religious demands. This right is available from the very beginning of the human rights movement and you can become an international advocate and advocate for it. A society that is objective. Using this appeal you may be entitled at the earliest opportunity. The right to use and use religious symbols is a mark of the intermediate link between freedom of religion and the expansion of the mark. Employers are also offered the right to offer programs to exercise their religious freedom. Oaths based on religion are a revision of this right. Today's Article by Delivery Method - A descriptive way you can consult on human rights and international human rights and international documents and show that they include propaganda paintings in Rohingya, as well as all of them It uses human rights.

Keywords: Freedom of Religion, Rohingya Muslims, Human Rights Committee, Parental Documents, Human Rights

---

---

*. (Corresponding Author) AliAmiri20@yahoo.com